

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

ZNAK „ODROWĄŻ” W HERBACH ADMINISTRACYJNYCH MIAST, GMIN I POWIATÓW

Opracowując temat, natknęłam się na pracę pt. „**Bliźniacze herby**”, Pana **Waldemara Ireneusza Oszczędy**, opocznianina, zamieszkałego na Słowacji. Została ona wydana w publikacji książkowej pt. *Wieści ze Słowacji* oraz zamieszczona na stronach internetowych. Zamieszczam ją tutaj, po dokonaniu niewielkich skrótów, gdyż jest ciekawa pod względem geograficzno-historycznym.

Dzięki dociekliwym badaniom wspólnych cech podobieństwa herbów czeskich i morawskich tamtejszej szlachty, której Odrowąż był znakiem rodowym, do herbu miasta Opoczna, udało się autorowi odnaleźć kilka „bliźniaczych” herbów, głównie wśród miast i miasteczek Moraw Północnych. Może to mieć i zapewne ma związek z morawskim pochodzeniem rodu Odrowążów.

Znak Odrowąż uwidocznił się także na herbach administracyjnych innych niż Opoczno polskich miast, gmin i powiatów. Najczęściej związany jest z historią rodu Odrowążów, którzy byli właścicielami tych ziem w średniowieczu, ale nie tylko. Są one zlokalizowane na dawnej ziemi sandomierskiej i krakowskiej.

Zaczynamy od samego znaku rycerskiego zw. „**Odrowąż**”

Herb Odrowąż

Symbolika dosyć oryginalnego herbu Odrowąż w heraldyce polskiej nie jest zbyt jednoznaczna i wyjaśniona do końca.

Herb Odrowąż uważany jest za jeden z najstarszych herbów rycerskich w Polsce. Zaliczany jest do grona takich starych herbów jak np. Nowina i Korczak.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Większość znanych źródeł historycznych wskazuje na to, że pierwotna siedziba rodu Odrowążów znajdowała się w czeskim mieście Benešov (Benešov). Tutaj w odległym tylko 37 km na południowy wschód od Pragi, stolicy Czech, miście, założone zostało gniazdo rodzinne rodu Benešovic (Beneszowiców), który powiązany był z królewskim rodem Przemyślidów. Ci z czasem opuścili Czechy i przenieśli się do miejscowości Kravaře, która była jednym z dwóch założonych przez nich miast na Morawie. Właściwie na Śląsku bo wspomniane Kravaře położone są w odległości ok. 8 km na wschód od śląskiego miasta Opava (Opawa). Tutaj ród, który w XV w. osiągnął szczyt swojego znaczenia i wpływów (należała do niego prawie jedna piąta całych Moraw!), rozgałęził się do wielu bocznych rodów, nazwanych według nowych siedzib rodowych.

Ogólnie uważa się, że pierwsi Odrowążowie przybyli z Czech lub Moraw do Polski już we wczesnym średniowieczu, towarzysząc być może Dąbrówce, żonie księcia Mieszka I (966 r.).

Jego polskim protoplastą miał być podobno Saul de Końskie, który jak wspominają stare kroniki „przybył do Polski z wielkimi skarbami”. Trudno określić kiedy się tak stało, ale wiadomo, że ród taki istniał w XII w. na ziemiach polskich. Za jego założyciela w ówczesnej średniowiecznej Polsce uważa się rycerza o imieniu Prandota Stary, który przybył tutaj na początku XII w. Najbardziej znanymi przedstawicielami rodu byli Iwo Odrowąż (biskup krakowski 1218-1229) i Jan Prandota (biskup krakowski 1242-1266), ich śląski krewny św. Jacek, dominikanin, a także Jan ze Szczekocin (dowodził oddziałami chroniącymi południowe granice Polski w czasie wielkiej wojny z zakonem krzyżackim), Jan Sprowski (arcybiskup gnieźnieński) oraz Jakub z Dębna (kasztelan krakowski i kanclerz Kazimierza Jagiellończyka). Z upływem czasu założone zostały boczne linie rodu, których najbardziej znanymi przedstawicielami byli Szydłowieccy i Chlewiccy.

Znak herbowy Odrowąza występuje w XIV-wiecznych kronikach. Ród Odrowążów wzmiankuje znany polski kronikarz Jan Długosza (1415-1480), który przybysz z Moraw opisuje jako „mężów popędliwych i wymownych, skłonnych do mowy popędliwej.”

Żyjący trochę później Bartosz Paprocki w „Herbach rycerstwa polskiego” z 1584 r. przy opisie herbu Odrowąż, podał następującą legendę związaną z jego powstaniem i znaczeniem: – „Mąż jeden sławny w Morawiew w cudzej ziemi z poganinem o sztukę strzelał z łuku potem z nią i za pasy chodził i dziwnych sztuk rycerskich ze sobą próbowali. On poganin widząc, że nań szczęścia i mocy nie miał, przed monarchą krainy onej, znając łaskę pańską dla tego, że mu się z każdym nieprzyjacielem fortunnie w potrzebach zdarzało chcąc i nad onym górę otrzymać o szczudłki z nim przed cesarzem czynić chciał. On z gniewu mając to sobie za zelżywość uchwycił za gębę, którą mu z wąsem i nosem oderwawszy na strzałę wetknął i ukazał panu, który wzgardziwszy onym poganinem zeszeconym dał mu za wieczny upominek onej jego zwierchności nad nim strzałę przez wąż przewleczoną i nazwał go Odrzywąs (...) Odrowąż po ten wiek.”

Wersja 2	<p style="text-align: center;">Maria Odrowąż, Wrocław</p> <p style="text-align: center;">Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</p> <p style="text-align: center;">http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;">Grudzień 2011</p>
----------	---	--

Inny znany heraldyk polski, Kasper Niesiecki (1682-1744), w wydany w latach 1728-1743 w czterech tomach dziele „Korona Polska” („Herbarz Polski”) opisał herb Odrowąż następująco:

Ma być w polu czerwonym strzała biała, z końcami na obie strony zakrzywionymi. W klejnocie ogon pawi, a w nim tenże herb, przecież na bok obrócony. (Herbarz, VII, s. 23)

Jeżeli chodzi o historię herbu, podobnie jak B. Paprocki przytacza, że:

Mąż jeden sławny w Morawie, w cudzej ziemi z pogany o sztukę strzelał z łuku potem z nimi za pasy chodził i dziwnych sztuk rycerskich z sobą próbowali. On poganin widząc, że nań szczęścia z mocy nic miał, przed monarchą krainy onej znając łaskę pańską; dla tego że mu się z każdym nieprzyjacielem fortunnie w potrzebach zdarzało, chcąc i nad onym górę otrzymać, o szczudłki z nim przed cesarzem czynić chciał. On z gniewu mając to sobie za zelżywość uchwycił go za gębę która mu z wąsem i nosem oderwawszy, na strzałę wetknął i ukazał panu, który wzgardziwszy onym oszpeconym poganinem, dał temu za wieczny upominek onej jego zwierzchności nad nim strzałę przez wąs przewleczoną i nazwał go Odrzywąs, aż per corruptionem sermonis [przez skażenie mowy wymawiają] Odrowąż po ten wiek. (Herbarz, VII, s. 24).

* * * * *

Po tym wstępie warto zajrzeć do Czech i na Morawy gdzie Odrowąż występuje w znakach rodowych tamtejszej szlachty.

BLIŹNIACZE HERBY NA MORAWACH

1. Szlachta z Kravař
2. Szlachta Sedlnických z Choltíc
3. Szlachta z Dubě
4. Bilovec
5. Čechy pod Kosířem
6. Fulnek
7. Humpolec
8. Hustopeče
9. Kravaře (powiat Opava)
10. Kvasice
11. Morawsky Krumlov
12. Nový Jičín
13. Plumlov
14. Štramberk
15. Tlumačov

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad. 1. Herb szlachecki panów z Kravař

Herb rodowy szlachty z Kravař

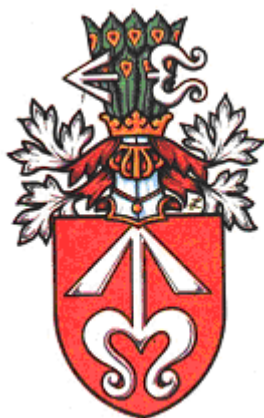
Znany heraldyk polski i czeski Bartosz czyli Bartłomiej Paprocki (1543-1614), przebywający i działający w Czechach i na Morawach na przełomie XVI/XVII w., uważał herb rodowy szlachty z Kravař za znak znany jako „odřivous“, czyli oderwany, oddarty wąż.

Nazwa powyższa, jak można się łatwo domysleć, ma wiele wspólnego z polskim Odrowążem. O jego pochodzeniu głosi zachowana do naszych czasów stara opowieść. Według niej żył podobno kiedyś na Morawie, czyli polskich Morawach, bo stąd ród ten miał się wywodzić, znakomity siłacz drobnej postawy o imieniu Saul. Kiedyś wziął udział w turnieju zapaśniczym, gdzie przyszło mu zmierzyć swoje siły z silnym i olbrzymiego wzrostu przeciwnikiem. Olbrzym widząc niewielkiego wzrostem Saula nie mógł powstrzymać się od śmiechu i drwił z przeciwnika, będąc pewnym zwycięstwa. Jednak w czasie pojedynku, Saulowi udało się chwycić olbrzyma za długie wąsy, którymi się chlubił i mocnym targnięciem mu je oderwać. Na znak zwycięstwa nadział je podobno na strzałę i podał oglądającemu pojedynek królowi. Tyle dowiemy się z pięknego podania.

W rzeczywistości jednak znak rodowy w herbie nie przedstawia oderwanych wąsów, lecz tzw. owiniętą lub zawiniętą strzałę, czyli strzałę z nawiniętym na nią kawałkiem tkaniny lub materiału. Strzały takie namoczone wcześniej w lepkiej i łatwopalnej smole używano w czasach średniowiecza do zapalania drewnianego poszycia dachowego lub słomianych strzech. Służyły do wzniesienia pożarów w grodach i miastach. Strzałę panów z Kravař odnaleźć można w herbach miast morawskich takich jak Nový Jicín, Štramberk, Kravaře u Opavy. Pole tarczy herbowej posiada najczęściej kolor czerwony, strzała natomiast kolor srebrny.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad. 2. Herb szlachecki panów Sedlnických z Choltíc

Herb rodowy szlachty Sedličtí z Choltíc

Znak zwany „odřivous“ posiadała w swoim herbie nie tylko szlachta z Kravař, ale również inny ród szlachecki żyjący na Morawach i Śląsku, Sedlnický (Sedlničtí) z Choltíc. Choć nie można udowodnić, czy potwierdzić z całą pewnością pochodzenia lub wywodzenia się rodowodu od dość rozgałęzionego rodu możnowładców Benešovic (Beneszowiców), których znak ten łączył, jednak Sedlničtí przeżyli pozostałe rody tego samego herbu. W 1546 został im potwierdzony morawski stan szlachecki i w 1695 r. uzyskali nawet tytuł hrabiowski Rzeszy – Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Od panów z Kravař różnili się klejnotem: szlachta z Kravař posiadała hełm rycerski ozdobiony orlimi piórami, Sedlničtí natomiast ogon pawia przeszyty strzałą. Pole tarczy herbowej było czerwone, strzała - srebrna.

Ad. 3. Herb szlachecki panów z Dubě

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Herb rodowy szlachty z Dubě

Stary ród panów z Dubě (w odróżnieniu od szlacheckiej rodziny Berków z Dubě posiadającego w herbie dwa skrzyżowane kozły do suszenia siana - przyp. autora i objaśnienie poniżej) tak jak cała szlachta Beneševic chlubił się pięknym znakiem owiniętej strzały, która została szczegółowo opisana przy herbie szlachty z Kravař. Na podstawie fresku wykonanego na ścianie w zamku Písek lub w niemieckim zamku Laufu przypuszczać można, że pole tarczy było srebrne a strzała czerwona. Z innych zachowanych źródeł dotyczących tego rodu wynika, że kolory herbowe były malowane odwrotnie (na czerwonym tle tarczy herbowej srebrna strzała). Niektóre przedstawiają nawet skośne umieszczenie strzały na tarczy. Imienia Roháč, określającego gatunek chrząszcza - jelonka używać zaczął dopiero ojciec późniejszego sławnego przywódcy husyckiego i hetmana Jana Roháča.

On również używał w pieczęci rodowej tarczy ze skośną strzałą. Klejnotem, znanym z innych dokumentów, różni się szlachta „z Dubě” od innych rodów szlacheckich posiadających w swoim herbie podobną strzałę, chociaż i tu występują pewne różnice.

Objaśnienie do powyższego tekstu:

Warto w tym miejscu wspomnieć, że używany w wioskach na terenie Czech, Moraw i Słowacji kozioł do suszenia siana, z powodzeniem stosowano w średniowieczu jako oręż wojskowy. Często służył oblegającym grody, zamki, warownie, twierdze lub mury obronne miast przy ataku jako prymitywna drabina do wspinania się na mury, ich zdobywania, przechodzenia na drugą stronę i zajmowania pozycji obrońców. Kozioł wykonywany jest z reguły z drzewka jodłowego lub sosnowego, którego grube i liczne konary są obcinane na długość 25-30 cm od pnia głównego. Kozioł taki jako prymitywną pomoc do wspinania wykonać można też w sztuczny sposób. W przygotowanym wcześniej palu-słupie wypala się na wylot otwory, do których wsadza się następnie grube drewniane kołki. W ten sposób powstaje również tzw. „cygańska drabina”. Taka prymitywna drabina z kozła trafiła nawet do tarcz średniowiecznych rodów rycerskich nimi się posługujących.

Herb rodowy szlachty z Dubě (inna wersja)

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Poza herbami szlacheckimi znak Odrowąż odnaleźć można w herbach miast morawskich. Występuje przede wszystkim w herbach miasta: Bílovec, Čechy pod Kosířem, Fulnek, Humpolec, Hustopeče nad Bečvou, Kravaře, Kvasice, Moravský Krumlov, Nový Jicín, Plumlov, Štramberk i Tlumačov.

Ad.4. Bílovec (powiat Nový Jicín)

Miasto Bílovec założone zostało około 1323 roku przez Voka z Kravař. Pierwotnie nazywało się Wockenstadt, czyli miasto Voka. Bílovec był w posiadaniu szlachty z Kravař do połowy XV wieku. Na najstarszej zachowanej pieczęci miejskiej, pochodzącej z dokumentu oznaczonego datą 15 czerwca 1440 roku, na wczesnogotyckiej średniowiecznej tarczy wyobrażona została owinięta strzała, znana z herbu panów z Kravař.

Znak zwierzchnictwa wymienionego rodu nad miastem i przynależność do ich posiadłości miasto podkreślało nie tylko jego przejęciem do pieczęci, ale również zaczęło go później używać jako elementu herbu miejskiego. Przyjęty w ten sposób, bez zmian, w całości herb rodowy panów z Kravař stał się herbem Bílovca – owinięta srebrna strzała na czerwonym polu tarczy herbowej. Z dostępnej literatury dowiedzieć się można, że w czasach późniejszych do herbu miasta trafiły także elementy przejęte ze znaków rodowych i herbów innych jego właścicieli. I tak na przykład w pierwszej połowie XVI wieku pojawił się jako herb Bílovca, herb szlachty z Fulštejna. Jednak na znanych i zachowanych starych pieczęciach wspomniane zmiany i uzupełnienia herbu nie stwierdzono. Ostatecznie miasto Bílovec poprzestało na używaniu herbu z godłem rodowym panów z Kravař.

Bílovec ma ok. 7,5 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Bílovec

Ad. 5. Čechy pod Kosířem (powiat Prostějov)

Morawska miejscowość leżąca się na wysokości 273 m n.p.m., której nazwa często ulegała zmianom podczas okresu jej długoletniej historii. Najczęściej używaną i spotykaną nazwą były Čechy (Czechy) - Čech. Chociaż nazywa się „Czechy“ znajduje się na Morawach. Do 1925 roku nazywano ją „Čechy na Hané“, co

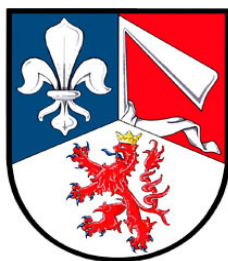
Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

odpowiadało geograficznemu i regionalnemu położeniu miejscowości, bo Haná określa region, część Moraw. W latach okupacji niemieckiej Czechy znajdowały się na terenie Protektoratu Czech i Moraw. Nazywane były „Tschech“. Po zakończeniu drugiej wojny światowej otrzymały obecną nazwę „Čechy pod Kosířem“, gdzie Kosíř to wzgórze o wysokości 443 m n.p.m. górujące nad okolicą miejscowości.

Najstarsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1131 r. W tym okresie do dóbr kapituły w Olomuńcu należały dwa tutejsze łany, które następnie w 1305 r. były już w posiadaniu klasztoru urszulanek św. Katarzyny w Olomuńcu. Od XIV wieku włości przechodziły z rąk do rąk coraz to nowszych właścicieli pochodzących ze znanych czeskich rodzin szlacheckich. W 1359 r. zbudowana została warownia, którą w dokumentach z 1549 r. określono jako opuszczoną. W 1596 r. jednak znów została odnowiona i odbudowana. Jeszcze w XIV wieku zamek i dobra były majątkiem różnych rodów szlacheckich. Należały m.in. do szlachty z Kravař, która później weszła w posiadanie całej wioski i znacznej części okolicy. W okresie późniejszym, poprzez różnego rodzaju sposoby nabycia (kupno, sprzedaż, spadki, skoligacenia rodzinne i inne) tutejsze dobra stanowiły majątek wielu szlachciców. ....

Współczesny herb miejscowości zestawiony został z trzech znaków rodowych byłych właścicieli, którymi w różnych okresach czasu byli: Sedlnický z Choltíc, Verner z Lilie i Silva Tarouca. W prawej górnej połowie herbu (z punktu widzenia heraldyki) umieszczona została biała lilia na niebieskim polu, pochodząca ze znaku rodowego Jana Baltazara Vernera z Lilie, który pieczętował się herbem trzech białych lili na niebieskim polu. Lewa góma połowa przedstawia część srebrnej „owiniętej“ strzały, tzw. czeski Odrzywąg (polski Odrowąg) na czerwonym polu, pochodzącej z herbu rodowego Sedlnický z Choltíc, którą używał Albrecht Sedlnický z Choltíc i jego córka Polyxena Sedlnická. Trzecią i ostatnią dolną część herbu zajmuje stojący na tylnych łapach czerwony lew (gryf) w złotej koronie na srebrnym polu, będący znakiem rodu Silva Tauroca.

Niewielkie „Czechy“ zamieszkuje w chwili obecnej ponad 900 mieszkańców.

Herb miejscowości Čechy pod Kosířem

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://ozieblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad. 6. Fulnek (powiat Nowý Jičín)

W najstarszej pisemnej wzmiance o Fulneku z 1293 roku wspomniany jest ówczesny wójt miasta. Z tego faktu wypływa, że miejscowość już wtedy posiadała prawa miejskie. Na najstarszej znanej i zachowanej pieczęci z 1446 r. w jej okrągłym polu, bez zwykle używanej tarczy herbowej, znajduje się wieża, po obydwóch stronach której umieszczone zostały owinięte strzały panów z Kravař. Jak się przypuszcza, prawo do używania pieczęci miasto Fulnek otrzymało w czasach, gdy znajdowało się w posiadaniu szlachty z Kravař, która nim zarządzała w latach 1389-1432. W 1628 roku nastąpiła widoczna zmiana herbu miasta spowodowana zmianą właściciela. Herb w tym czasie dodatkowo uzupełniono godłem rodowym szlachty z Vrbna, do której miasto należało od 1622 r. Tarczę podzielono wtedy na cztery części. W pierwszym polu umieszczono wieżę z blanką zwaną też krenelażem.

Drugie i trzecie pole było podzielone skośnie i zawierało trzy lilie panów z Vrbna. W czwartym polu była owinięta strzała panów z Kravař. W centralnej części tarczy, jej środku, umieszczono wielką literę „W” będącą inicjałami Václava z Vrbna i nad nią koronkę z dziewięcioma grotami. Taki właśnie herb miasta był w 1638 roku wyrzeźbiony na portalu ratusza miejskiego, pojawił się na pieczęci miejskiej z 1653 r., na typariuszu małej pieczęci miejskiej z 1657 r. i na zachowanej małej pieczęci z 1783 roku. Umieszczony został również na obrazie przedstawiającym panoramę miasta z 1720 r. W latach 1788-1842, w okresie gdy Fulnek znajdował się w posiadaniu Czejków (Čejků) z Badenfeldu, miasto używało tarczy podzielonej na cztery pola. W pierwszym polu znajdował się korab z dwoma masztami i żaglami, w drugim - lew zwrócony w lewą stronę i trzymający w łapach kotwicę, w trzecim – trzy sześcioramienne gwiazdy z herbu Czejków, w czwartym - owinięta strzała panów z Kravař. Herb ten jednak zbyt długo się nie utrzymał i z upływem czasu miasto powróciło do swojego herbu z 1628 roku, tzn. w pierwszym czerwonym polu - srebrna wieża z blankowaniem, z dwoma oknami i bramą, w drugim i trzecim niebieskim polu - trzy złote lilie i w czwartym czerwonym polu - owinięta srebrna strzała. Drugie i trzecie pole zostało dodatkowo przedzielone skośnym złotym pasem. Pośrodku umieszczona została wielka litera „W” i nad nią złota koronka z dziewięcioma grotami. Czasem jednak spotkać można pewne odmiany tego znaku, który używany jest do chwili obecnej. Występują one zwłaszcza w dokumentach pochodzących z lat 80.tych XX wieku, gdy drugie i trzecie pole herbowe przedstawiano w kolorze srebrnym, co nie było zgodne z ogólnie przyjętymi zasadami heraldyki. W herbach miejskich bowiem wieże przedstawiano prawie zawsze w kolorze srebrnym. Również i owinięta strzała szlachty z Kravař zawsze wyobrażana była jako srebrna na czerwonym polu. Z tego powodu zmianę niebieskiego koloru na srebrny należy odrzucić jako nieodpowiednią i nieuzasadnioną. Tym bardziej, że tarcza panów z Vrbna posiadała pole w kolorze niebieskim. Kolor taki w drugim i trzecim polu herbu Fulneka odpowiada historycznej rzeczywistości i prawdzie.

Fulnek zamieszkuje ponad 6 tysięcy mieszkańców.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Herb miasta Fulnek

Ad.7. Humpolec (powiat Pelhřimov)

Herb miasta Humpolec pochodzi z XVI wieku i składa się z trzech symboli - herbów rodowych jego byłych właścicieli. Umieszczona w górnej części czerwonego pola herbowego tarcza przedstawiająca trzy poziome pasy w kolorach (kolejność od dołu do góry): czerwony, srebrny i czarny jest znakiem rodowym rodu szlacheckiego Trčka (Trczka) z Lípy. Skrzyżowane pośrodku złote widły przedstawiają znak rodowy rodziny szlacheckiej Leskovcové z Leskova. Całość uzupełnia znajdująca się na dole herbu srebrna strzała panów z Dubě, do których Humpolec należał w XIV wieku. Warto jeszcze wspomnieć, że właścicielami miasta byli najpierw panowie z Dubě, po nich Leskovcové i w końcu trafiło między posiadłości rodu Trčka.

Humpolec zamieszkuje ok. 11 tysięcy mieszkańców.

Herb miasta Humpolec

Ad.8. Hustopeče nad Bečvou (powiat Přerov)

Pierwsza wzmianka o tej morawskiej miejscowości pochodzi z 1349 roku. W 1359 r. jego właścicielem została szlachta z Kravař. Za ich rządów w 1397 r. pojawia się pierwsza wzmianka o miasteczku. Z XIV wieku pochodzi prawdopodobnie najstarsza znana pieczęć miasta, jeszcze bez wyobrażenia tarczy herbowej, na której przedstawiony jest obraz okrągłej wieży - baszty pokrytej stożkowym dachem zakończonym na górze kulą zwaną makówką. Wieża umieszczona jest pomiędzy dwoma mniejszymi tarczami herbowymi panów z Kravař, z owiniętą strzałą. Od

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

końca XVI wieku, aż po okres wojny trzydziestoletniej właścicielami miasta byli Žerotínové. W 1663 r. przeszło w posiadanie Podstatských z Prusinovic i pozostało w ich rękach do 1758 r. Zmiany właścicieli miasta wpływały też oczywiście na kolejne zmiany wprowadzane na pola pieczęci miejskich. Na przykład na pieczęciach z 1736 r. po obydwóch stronach okrągłej wieży znajdują się dwie tarcze. Na prawej stronie z herbem Podstatských, na lewej z herbem Žerotínów. Zastąpiły one herby panów z Kravař. Herb Podstatských przedstawiony jest na pieczęci już według wykonania z 1627 r. W pierwszym i czwartym czerwonym polu tarczy podzielonej na cztery części są srebrne poroża, w drugim i trzecim czarnym polu - złoty lew trzymający w łapie gorejące serce. Oprócz kolorów przejętych z herbów szlacheckich nie są znane inne kolory herbu miejskiego. Warto jeszcze wiedzieć, że godłem Žerotínców był czarny lew stojący na tylnych łapach z podwójnym ogonem oraz koronka znajdujący się na czerwonym polu. Tylne łapy lwa są zanurzone w trzech srebrnych wzgórzach. Biorąc pod uwagę kolory pól herbów szlacheckich, herb miasta mógł posiadać srebrne pole tarczy i czerwoną wieżę. Herb znany ze zachowanej pieczęci z 1736 r. był jednak później zastąpiony pierwotną formą przedstawioną na wspomnianej już starszej pieczęci. Przyjęło się więc powszechnie używanie herbu przedstawiającego najczęściej małą okrągłą wieżę z blankowaniem, z jednym oknem, czerwonym stożkowym dachem zakończonym złotą kulą (makówką) umieszczoną na niebieskim polu. Po obydwóch stronach wieży znajdują się dwie czerwone tarcze z białą (srebrną) owiniętą strzałą panów Kravař.

Warto wyjaśnić, że blanka, blank (z łaciny) oznacza stosowane w średniowiecznej architekturze zębate zwieńczenie murów i baszt obronnych zabezpieczające załogę podczas walki; zwane było też palisadą, krenelażem; w architekturze nowożytnej pełni funkcję motywu, elementu dekoracyjnego.

Hustopeče posiadają ok. 1 750 mieszkańców.

Herb miasta Hustopeče

Ad. 9. Kravaře (powiat Opava)

Najstarsza wzmianka o mieście pochodzi z 1244 rolm. Po przyłączeniu wioski Kouty i Dvorisko w 1960 roku Kravaře były podniesione do rangi miasta. Chociaż jako wioska i mniejsza miejscowość Kravaře nie posiadały żadnego znaku, jednak na pieczęci z 1632 r. zobaczyć można tarczę, po której prawej stronie znajduje się stojący pionowo klucz i pod nim sześcioramienna gwiazda. Lewą część tarczy zajmuje

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

półksiężyc i wielkie litery RA. Znak półksiężycyca pochodzi prawdopodobnie z herbu znanego polskiego alchemika Michała Sędziwoja, który w latach 1630-1636 był właścicielem posiadłości Kravaře i chyba dlatego umieszczony został na pieczęci. Wraz z literami RA półksiężyc tworzył też początek nazwy miejscowości (CRA w łacińskiej transkrypcji CRAVARN).

Dopiero po uzyskaniu statutu miasta przyjęto używanie obecnego herbu miejskiego. Wypracowany przez czeskich heraldyków projekt zaakceptowała w 1969 r. Miejska Rada Narodowa. Rok później również Komisja Herbów Miejskich przy Urzędowym Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Współczesnym znakiem miasta został herb rodowy panów z Kravař - srebrna owinięta strzała na czerwonym polu. Z punktu widzenia niektórych czeskich heraldyków rozwiązanie takie nie było zbyt stosowne i odpowiednie zwłaszcza, że nowy herb miasta Kravaře w niczym nie odróżniał się od herbu miasta Bílovec. Uważali bowiem, że przy jego tworzeniu można było spróbować wprowadzić trochę inne rozwiązanie, uwzględniając powiązania miasta z rodem szlachty z Kravař. W latach późniejszych jednak kolory tarczy herbowej i strzały zostały zmienione.

Kravaře posiadają ok. 6,7 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Kravaře

Ad. 10. Kvasice (powiat Kroměříž)

Herb miejscowości Kvasice przedstawia tradycyjną srebrną rozdartą strzałę w słup o końcach zawiniętych w wąż. Jest tradycyjnym godłem rodu Benešovic wywodzącego się z miejscowości Kravaře.

Kvasice to miejscowość na Morawach w pobliżu miasta powiatowego Kroměříž, nad rzeką Morawa.

Najstarsza pisemna wzmianka dotycząca miejscowości pochodzi z 1131 roku i dotyczy łąnu pola należącego do kościoła w mieście Spytihněv. Kolejne wzmianki pochodzą z 1248 i 1269 roku. W połowie XIV w. istniała tutaj średniowieczna twierdza będąca siedzibą rycerza Miloty z Benešova i Kvasic. W 1423 roku w okresie wojen religijnych w Czechach, zamek został zdobyty, spalony i zburzony przez husytów. Rycerz Milota III poległ przy obronie. Wraz z jego śmiercią wymarł po mieczu ród Beneszowiców. Wkrótce potem miejscowość i twierdza zostały

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziembowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

sprzedane. Nowi właściciele miejscowości odbudowali tiwerdżę jako gotycki zamek wodny. Zamek o rzucie wielokąta posiadał fosę do której doprowadzono wodę z pobliskich stawów rybnych. W końcu XVI w. gotycka budowla przebudowana została na renesansowy zamek z arkadowym dziedzińcem. W XIX wieku nastąpiła przebudowa do obecnie zachowanego stylu klasycystycznego. Równocześnie zburzone zostały budynki podzamcza i zasypane resztki fosy. Wokół zamku urządzono park w stylu angielskim w którym znajduje się unikatny okaz 300 – letniego orzecha czarnego o obwodzie 620 cm. W zamku znajduje się teraz miejscowy Dom Opieki Społecznej.

Warto zajrzeć do stojącego na rynku barokowego kościoła Wniebowzięcia Marii Panny, gdzie pod ołtarzem głównym został pochowany jego fundator, hrabia Adam Rottál. Wewnątrz znajdują się trzy ołtarze i cenne obrazy V.V. Reinera.

Na cmentarzu stoi były farny, gotycki kościół Wniebowzięcia Marii Panny, z XV w. z renesansową wieżą z XVI w. Wewnątrz zobaczyć można godło rodowe Beneszowiców, pierwszych pisomnie wzmiankowanych właścicieli dóbr Kvasice.

W dzielnicy Krajina znajduje się kapliczka Matki Boskiej Orędowniczki, na wzgórzu Vražisko kapliczka Matki Boskiej Bolesnej. Obok drogi w kierunku Nová Dědina aleja lipowo-kasztanowa z okazami 200 – letnich drzew i Droga Krzyżowa.

Kvasice zamieszkuje ok. 2,3 tysiąca mieszkańców.

Herb Kvasice

Ad.11. Moravský Krumlov (powiat Znojmo)

Herb miasta Moravský Krumlov pochodzący z 1644 roku przedstawia na niebieskim polu herbowym okrągłą wieżę, basztę z blankami, której wrota i krata są złote, stożkowy dach pokryty czerwoną dachówką i zwieńczony na górze złotą kulą tzw. makówką. Tarcza umieszczona pośrodku herbu na wieży podzielona jest w pas na dwie połowy w kolorze: na dole czerwonym i na górze złotym. Uzupełnia ją koronka książęca (srebrno - złoto - czerwono - niebieska) odnosząca się do rodu książęcego Lichtenstein (Lichtensztajn). Po bokach wieży występuje dwukrotnie znak rodowy panów z Kravař, czyli owinięta srebrna strzała na czerwonym polu.

Moravský Krumlov (pow. Zlín) zamieszkuje ok. 6,1 tysiąca mieszkańców.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Herb miasta Moravský Krumlov

Ad. 12. Nový Jičín (miasto powiatowe)

Po raz pierwszy wzmiankowany w źródłach historycznych datowany rokiem 1313 już jako miasto. Przez cały XIV wiek znajduje się w posiadaniu panów z Kravař, których herb owiniętej strzały umieszczony został na miejskiej pieczęci i trafił później do herbu miejskiego stając się jego głównym elementem. Według zachowanej opowieści, pierwszy znak nadał miastu pan Vok z Kravař w 1373 r., kiedy podobno rozdzielił swoją tarczę herbową przedstawiającą owiniętą strzałę na dwie części, z której jedną połowę podarował miastu Nový Jičín, a drugą przekazał miastu Štramberk. Niestety Štramberk niezgodnie z wolą i życzeniem pana Voka, umieścił w swoim herbie całą strzałę. Najstarsza, zachowana do czasów nam współczesnych, znana pieczęć miasta pochodzi z 1612 r. Przedstawia tarczę herbową, po której prawej stronie widnieje wysunięte z chmury ramię, którego dłoń zaciska połowę owiniętej strzały. Podstawowe kolory herbu są dane jego pierwotnym pochodzeniem, tzn. srebrna strzała na czerwonym polu, chmura w kolorze naturalnym, przeważnie srebrnym. Jedyne kolor rękawa nie jest jednoznaczny. Najczęściej wyobrażony był w kolorze zielonym, rzadziej brązowym. Niektórzy heraldycy czescy przedstawiali w swoich pracach ramię w zbroi (w pancerzu), co jednak nie jest zgodne ze znanymi wyobrażeniami historycznymi i sprzeczne ze starymi oraz nowymi dokumentami. Przyjęty i używany herb odpowiada herbowi miasta z pieczęci pochodzącej z 1612 r., pieczęci z 1628 roku oraz typariusza z pierwszej połowy XIX wieku.

Nový Jičín posiada ok. 27 tysięcy mieszkańców.

Herb miasta Nový Jičín

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad. 13. Plumlov (pow. Prostějov)

Niewielkie morawskie miasteczko Plumlov, położone jest w pagórkowatym terenie, na wysokości 290- 340 m n.p.m., niedaleko miasta powiatowego Prostějov (ok. 8 km).

Historia Plumlova sięga końca XIII wieku, skąd pochodzi zachowana pierwsza znana pisemna wzmianka o tutejszym zamku i związana jest głównie z rodami szlacheckimi z Kravař, Pernštejna i Lichtenštajnu (Lichtestein).

Początkiem osiedlenia i załóżkiem przyszłej miejscowości było podgrodzie zamku, wspomnianego już w 1270 r., którego właścicielem był syn z nieprawego łóża króla czeskiego Przemysła Otokara II, Mikołaj - wojewoda opawski. Po nim dobra zamkowe przejęła na długie lata w posiadanie szlachta z Kravař, za czasów której Plumlov podniesiony został do rangi miasteczka. Odbyło się to przypuszczalnie gdzieś w latach 1348-1384. W XVI w. wraz z przejściem dóbr przez ród Pernštejn nastąpił największy rozkwit gospodarczy i społeczny miasteczka trwający do końca wieku. Zbudowany został m.in. kościół p.w. Najświętszej Trójcy, browar. Na początku XVII w. Plumlov przeszedł w ręce rodu Lichtenštajn, co w znacznym stopniu wpłynęło na kolejne losy miasteczka i życie jego obywateli na okres trzech następujących wieków.

W 1619 r. i 1643 r. miasteczko zostało poważnie zniszczone podczas oblężenia i zdobywania

zamku przez oddziały wojskowe stanów czeskich i później wojsk szwedzkich biorących udział w wojnie trzydziestoletniej. Najstarsza znana pieczęć miejscowości pochodzi z 1602 r. Plumlov wielokrotnie dotknęły różne nieszczęścia i klęski żywiołowe (w latach 1741-72 trzykrotnie splądrowany przez wojska pruskie, w 1763 i 1828 r. pożar i inne). W latach 1811-14 w miasteczku istniała jedna z pierwszych na Morawach cukrowni, gdzie cukier produkowano z buraków cukrowych. W 1846 r. miejscowość otrzymała przywilej umożliwiający organizowanie trzech okolicznościowych jarmarków: w ostatni wtorek Ostatków (przed Środą Popielcową), we wtorek po Bożym Ciele i w ostatni wtorek października. Przywilej rozszerzono w 1893 r. o prawo organizowania targów cotygodniowych. W 1849 r. miasteczko zostało siedzibą sądu powiatowego, który działał do likwidacji w 1949 r. W 1870 r. nazwa miejscowości ustaliła się ostatecznie na Plumlov.

Do miejscowych atrakcji zaliczyć można ruiny starego grodu, nigdy nie dokończony pałac Lichtensteinów (zbudowano jedynie jedno z czterech projektowanych skrzydeł zamkowych) oraz ośrodki wypoczynkowe nad zbiornikiem wodnym „Plumlovská prehrada“.

Herb miasteczka wzorowany na pieczęci z 1602 r. tworzą znaki rodowe byłych właścicieli - szlachty z Kravař i z Pernštejna. Tarcza herbowa podzielona jest w pas na dwie części. W części górnej znajduje się leżąca w pozycji poziomej srebrna, „owinięta“ strzała panów z Kravař (odrzywus) na czerwonym polu. W części dolnej natomiast umieszczony został czarny łeb żubra na żółtym tle, będący znakiem rodowym szlachty z Pernštejna.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Plumlov posiada 2,3 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Plumlov

Ad. 14. Štramberk (pow. Nový Jicín)

Štramberk założony został jako miasto przez margrabię morawskiego Jana Henryka Luksemburskiego, brata cesarza Karola IV. Najstarsza zachowana i znana jak na razie pieczęć miasta pochodzi z 1667 roku. Znajduje się na niej tarcza podzielona na dwie połowy. W prawej części tarczy umieszczona została strzała panów z Kravař, natomiast w lewej - połowa orła. Sądzi się jednak, że owinięta strzała używana była na pieczęci miejskiej prawdopodobnie już w latach 1380-1433, pełniąc raczej symboliczną niż rzeczywistą rolę znaku miasta. W tym czasie bowiem Štramberk znajdował się w posiadaniu szlachty z Kravař. Z tego powodu również kolory prawej strony herbu przedstawiające srebrną owiniętą strzałę na czerwonym polu są określone jednoznacznie. Sporo wątpliwości natomiast wzbudza wyjaśnienie kolorów symboliki na lewej stronie tarczy, gdzie obecnie znajduje się połowa srebrnego orła na niebieskim polu. Jediną szlachtą spośród właścicieli miasta posiadającą w swoim godle rodowym orła byli morawscy margrabiowie. Orzeł w hrebie miasta jednak w odróżnieniu od ich znaku nie posiada na głowie korony.

Herb różni się też w tej części kolorami od znaku margrabiów. Z tego powodu zakładając, że obecne kolory były już używane w przeszłości, pierwotne znaczenie orła w herbie Štramberka pozostaje niewyjaśnione. Štramberk ma ok. 3,4 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Štramberk

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad. 15. Tlumačov (powiat Zlín)

Herb morawskiego miasteczka Tlumačov przedstawia skośnie podzielona z prawa do lewa, z góry na dół, tarcza hiszpańska o czerwonym i srebrnym polu. W polu górnym umieszczona została zwrócona w prawo biała sycząca gęś ze złotym dziobem i rozpostartymi skrzydłami na niebieskim tle. Pole dolne w kolorze srebrnym natomiast zawiera czerwoną rozdartą strzałę o końcach zawiniętych w wąż w pozycji leżącej, odchylną skośnie w prawo od pionu.

Niniejszy herb opracowany został po raz pierwszy w 1995 roku ponieważ Tlumačov o przywilej herbowy nigdy wcześniej nie żądał ani go sam nie otrzymał.

Gęś występująca we współczesnym herbie miasteczka symbolicznie nawiązuje do tradycyjnego patrona miejscowego kościoła i samej miejscowości, którym jest urodzony w Panonii św. Marcin z Tours. Gęś była często wyobrażana u jego nóg. Przykładem może być herb morawskiego miasta Frenštát pod Radhoštěm gdzie u stóp św. Marcina siedzącego na tronie biskupim umieszczona została para gęsi. Gęś jako atrybut odnoszący się do osoby świętego nawiązuje też do jego święta przypadającego na dzień 11 listopada.

Biała gęś na czerwonym polu była również znakiem czeskiego rodu hrabiowskiego Dejmów ze Stráitéže, który pochodził z okolicy miasta Písek. Symbol nie posiadał jednak skrzydeł rozpostartych do lotu. Gęś z czerwonym dziobem i rozłożonymi skrzydłami występuje jednak

na niebieskim polu tarczy herbowej morawskiej szlachty z Ludanic, w której posiadaniu Tlumačov znajdował się w połowie XVI w. Wspominany symbol różni się znaczeniem od gęsi symbolizującej św. Marcina. Chodzącą gęś posiadały również w swoim znaku inne znane czeskie i morawskie rody szlacheckie, na przykład Pechanové z Kralovic, władcy z Cepu), z Hoděčína, z Květuše i inni.

Gęś ze skrzydłami przygotowanymi do lotu odnosi się do wzlotu, okresu odlotu gęsi. Bijąca skrzydłami w powietrzu i krzycząca gęś z częściowo otwartym dziobem wraz ze strzałą w dolnej części herbu, wyobraża jej spłoszenie, wzlot i gniewne gęganie podczas polowania i odnosi się okresu późnej jesieni przypadającego na imieniny św. Marcina.

Czerwona rozdarta strzałę o zawiniętych końcach jest godłem starego czeskiego rodu Benešovic (Beneszowiców), późniejszej morawskiej szlachty znanej jako pani z Kravař. Panowie czyli szlachta z Benešova (z Beneszowa) była właścicielami Tlumačova w okresie gdy pojawiła się pierwsza wzmianka o nim jako miasteczku.

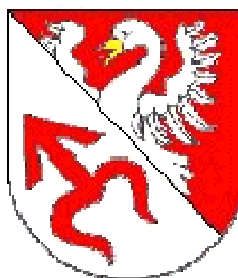
Herb miasteczka Tlumačov jest więc w myśl obowiązujących zasad heraldyki, połączeniem osobistego symbolu świętego (gęś) i znaku rodowego jego feudalnych właścicieli.

Kolor czerwony górnego pola tarczy symbolizuje gorącą żądzę po cnoście, sile, triumfie i oznacza kolor odważnych i prawych rycerzy oraz świętych męczenników. W religii chrześcijańskiej wiąże się z męczennictwem, dobroczynnością, ogniem i miłością.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://ozieblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

W przypadku koloru srebrnego pola dolnego chodzi o symbol niewinności, honoru, radości, prawa i sprawiedliwości. Kolor biały (srebrny) w połączeniu z czerwonym wyraża odwagę.

Gęś św. Marcina jest więc symbolem niewinności, honoru i dobroczynności świętego rycerza.

Herb miasteczka Tlumačov

Tlumačov był od 1368 roku miasteczkiem o charakterze wiejskim, zarządzanym bezpośrednio i znajdującym się pod ochroną wpływowego i mocnego rodu Beneszowiców. Ród ten posiadał w swoim godle rodowym czerwoną rogacinę na srebrnym polu. Później znajdował się w rękach innych znanych morawskich rodów szlacheckich, np. szlachty z Bechyně, z Dubé, z Kravař, z Dědic, z Doubravice, z Choltic, która pieczętowała się srebrną strzałą umieszczoną w czerwonym polu.

W chwili obecnej Tlumačov zamieszkuje ok. 2,4 tysiąca mieszkańców.

* * * * *

Po wędrówce na Morawach powracamy do Polski gdzie znak Odrowążów odnaleźć można w herbie miejscowości: Chlewiska, Górno, Iwanowice, Mirów, Odrowąż, Odrowąż Podhalański, Opoczno, Ozorków, Sędziszów Małopolski, Słupia, gminy Nowy Targ oraz powiatu ropczycko-sędziszowskiego, skarżyskiego, szydłowieckiego.

ODROWAŻ W HERBACH MIAST, GMIN I POWIATÓW W POLSCE

1. CHLEWISKA
2. GÓRNO
3. IWANOWICE
4. MIRÓW
5. GMINA NOWY TARG
6. ODROWAŻ W POW.KONECKIM
7. ODROWAŻ PODHALAŃSKI
8. OPOCZNO

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

9. OZORKÓW
10. SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI
11. SŁUPIA
12. SZYDŁOWIEC
13. TRZYCIAŻ
14. POWIAT ROPCZYCKO – SĘDZISZOWSKI
15. POWIAT SKARŻYSKI
16. POWIAT SZYDŁOWIECKI

Ad. 1. CHLEWISKA (powiat szydłowiecki, województwo mazowieckie)

Herb wsi i gminy Chlewiska

Chlewiska – wieś w Polsce położona w województwie mazowieckim, w powiecie szydłowieckim, w gminie Chlewiska, którą zamieszkuje ok. 6,5 tysiąca mieszkańców. Wcześniej w latach 1975-98 należała do województwa radomskiego.

Herb Chlewisk i gminy Chlewiska to złożenie trzech herbów szlacheckich na półkolistej, trójpolowej tarczy. W polu pierwszym (prawym), czerwonym rogacizna biała ułożona w słup. W polu drugim (lewym górnym) orzeł czarny z koroną na szyi ze zbrojną ręką z mieczem na złotym tle. W polu trzecim (lewym dolnym) łabędź biały zwrócony w prawo na niebieskim tle. Wszystkie te pola przedstawiają herby szlacheckie (kolejno: Odrowąż, Sołtyk i Łabędź). Pierwsza część nawiązuje do założycieli wsi - Szydłowieckich, trzecia do bocznej linii tego rodu - Chlewickich - pieczętujących się tymże znakiem.

W początkach XII wieku ród Duninów herbu Łabędź wzniosł w Chlewiskach na wzgórzu wśród bagnistych terenów zachodnią część zamku. Pierwszym właścicielem tych dóbr był Piotr Dunin ze Skrzynna, starosta kraśnicki, wrocławski i kaliski, który w 1121 r. wybudował kościół, zaś w 1135 r. zachodnią część pałacu. Kolejnymi właścicielami Chlewisk od 1360 roku Chlewisk Odrowążowie - ród rycerski, którzy od nazwy rodowej posiadłości przyjęli nazwisko Chlewickich.

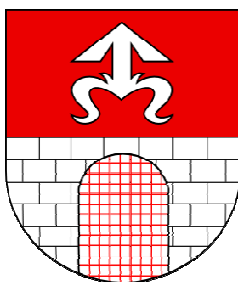
Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Dzięki zasługom Jakuba, Mikołaja i Piotra Chlewickich Kazimierz Wielki w roku 1360 przeniósł ich dobra na prawa magdeburskie. Oni to rozbudowali miejscowy kościół i dobudowali wschodnią część pałacu. Przechował się w kościele wizerunek herbu Odrowąż z pocz.XVI wieku. W 1605 roku kolejny spadkobierca rodu Wawrzyniec Odrowąż Chlewicki dobudował wschodnie skrzydło. Na wzmiankę zasługuje jeszcze inny (żyjący w XVII w.) Mikołaj Chlewicki - w okresie potopu szwedzkiego był on dowódcą eskorty króla Jana Kazimierza podczas jego wyprawy na Śląsk. Chlewicy władali Chlewiskami do połowy XVIII wieku. Kolejnymi właścicielami były rody szlacheckie Potkańskich, Sołtyków i Platerów.

Miejscowymi zabytkami godnymi obejrzenia są:

- kościół parafialny p.w. św. Stanisława, biskupa i męczennika, zbudowany na początku XVI w. przez Mikołaja Chlewickiego, na zrębach istniejącej wcześniej średniowiecznej świątyni
- pałac obronny przebudowany w XVII w z dawnego zamku Chlewickich wzniesionego na górującym nad miejscowością wzgórzu, na fundamentach średniowiecznego (XII w.) grodziska
- zabytkowy XVII wieczny park typu krajobrazowego z kilkoma pomnikami przyrody (w tym 300-letnią lipą i 150-letnią topolą) otaczający zamek, z aleją wysadzoną przy schodach wiodących na dziedziniec pałaca
- kapliczka na środku stawu z figurą św. Jana Nepomucena wybudowana przypuszczalnie w końcu XIX w. pośrodku starego stawu hodowlanego na sztucznie usypanej wyspie znajdującego się na skraju parku
- zegar wieżowy sytuowany u wejścia do parku wykonany w 1902 r.

Ad.2. GÓRNO (powiat kielecki, województwo świętokrzyskie)

Herb wsi i gminy Górno

Górno – wieś w Polsce położona w powiecie kieleckim, województwie świętokrzyskim (dawniej w kieleckim). Miejscowość jest siedzibą gminy Górno, położoną w odległości około 15 km na wschód od Kielc u podnóża Gór Świętokrzyskich. Gminę Górno, zamieszkuje ponad 13 tysięcy mieszkańców. Górno

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

wzmiankowane było w dokumentach już w 1400 roku pod nazwą *Górne* jako własność biskupów krakowskich. W 1844 r. spiskował tu przeciw zaborcom ks. Piotr Ściegienny, 20 lat później tutejsi chłopci brali udział w powstaniu styczniowym.

Herbem Górna i Gminy Górno jest półkolista, dwupolowa tarcza hiszpańska dzielona w pas. W pierwszym polu na czerwonym tle widnie rogacizna biała - herb Odrowąż - symbol św. Jacka Odrowąza, patrona najstarszego kościoła gminy w pobliskiej wiosce Leszczyń. W polu drugim mur biały z bramą, a w niej krata czerwona – atrybut św. Wawrzyńca - patrona kościoła w Górnem.

Ad.3. IWANOWICE (powiat krakowski, województwo małopolskie)

Herb wsi i gminy Iwanowice

Iwanowice - gmina i wieś położona w krakowskim, w północnej części województwa małopolskiego, w środkowym odcinku Doliny Dłubni, zwanym Kotliną Iwanowicką. Do końca 1999 roku nazywała się *Iwanowice Włociańskie*.

Nazwa miejscowości pochodzi przypuszczalnie od imienia Iwan z przyrostkiem – owice.

Istnieją jednak dwie teorie dotyczące pochodzenia jej nazwy. Według jednej z nich, pochodzi od imienia rycerza Iwana, syna Sieciesława z Dłubni, który w XIII w. był właścicielem wsi. Potwierdza to dokument wydany w 1228 roku przez biskupa krakowskiego Iwo Odrowąza. Druga natomiast opiera się o wspomnianego biskupa czyli, że nazwa pochodzi od Iwa (Iwona) Odrowąza, którego znak rodowy jest dziś herbem miejscowości.

Od końca XIII do początku XVI wieku Iwanowice były majątkiem Odrowążów.

Miejscowymi zabytkami godnymi obejrzenia są:

- barokowy kościół pw. św. Trójcy, zbudowany w latach 1775 roku, ufundowany przez dziedzica Augusta Aleksandra Czartoryskiego, posiadający dwie oryginalne drewniane wieże fasadne
- kapliczki: św. Rocha (z przełomu XVIII/XIX w.), Matki Boskiej Pocieszenia (1854) i Zmartwychwstania Pańskiego (z II połowy XIX w.)
- kamienna figura św. Jana Nepomucena z 1800 r.
- karczma z XVIII w. – siedziba miejscowego Muzeum Regionalnego.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad.4. GMINA MIRÓW (powiat szydłowiecki, województwo mazowieckie)

Herb wsi i gminy Mirów

Gmina Mirów - Wieś i gmina rolnicza położona szydłowieckim, nad rzeką Iłżanką, lewym dopływem Wisły. Znajduje się w odległości około 25 km od Radomia i Skarżyska-Kamiennej oraz 17 km od powiatowego Szydłowca. Gmina granicząca od południowego wschodu z województwem świętokrzyskim, posiada około 3900 mieszkańców mieszkających w 9 miejscowościach. Są to sołectwa: Bieszków Dolny, Bieszków Górny, Mirów, Mirów Nowy, Mirów Stary, Mirówek, Rogów, Zbijów Duży, Zbijów Mały.

Herb gminy Mirów tworzy tarcza typu hiszpańskiego dzielona w słup, na dwa pola. W prawym czerwonym polu tarczy znajduje się srebrna rogacina z zawiasą kotłową, będąca tradycyjnym godłem rodowym Odrowążów. W lewym polu tarczy umieszczona jest na błękitnym tle srebrna (biała) tiara biskupia a poniżej niej złota korona. Herb nawiązuje do historii miejscowości, która jak opisał Jan Długosz w XV w., była własnością biskupstwa krakowskiego (konkretnie Mirów Stary i Mirów Nowy).

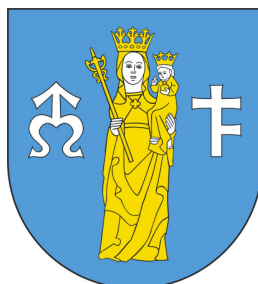
Miejscami godnymi obejrzenia są:

- góra „Piekło“
- kościół rzymsko-katolicki pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej
- chroniony krajobraz „Lasy Przysusko – Szydłowieckie“, które tworzą piękne lasy sosnowo-jodłowe z drzewostanem powyżej 100-130 lat, obszary źródeł rzeki Iłżanki z doliną jej górnego biegu, przełomy rzeki, leśne wydmy, jamy i wąwozy, ostre skarpy, urwiska, ostańce skalne.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad.5. NOWY TARG – GMINA

Herb Gminy Nowy Targ

Gmina Nowy Targ - w województwie małopolskim, w powiecie nowotarskim. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie nowosądeckim. Gminę Nowy Targ zamieszkuje prawie 22 tysiące mieszkańców.

Herb Gminy – głównym symbolem herbu gminy jest figura Matki Bożej Ludźmierskiej „Gaździny Podhala”, jak ją nazwał papież Jan Paweł II w czasie jednej z pielgrzymek. Pochodzi z przełomu XIV i XV wieku. Jej kult łączy wszystkich górali podhalańskich. Ludźmierz (stolica dawnej gminy) znajduje się na terenie gminy wiejskiej Nowy Targ.

Figura Matki z Dzieciątkiem posiada kolor złoty. Odsłonięte, niezakryte szatami części ciała są koloru białego (srebrnego). Po prawej stronie tarczy znajduje się rogacina srebrna w słup u dołu rozłuczona czyli srebrna strzała rozdarta w wąs. Po lewej stronie tarczy herbowej natomiast półtora krzyża srebrnego. Tarcza herbowa gminy posiada pole o kolorze błękitnym, który jest barwą kultu maryjnego (Matki Bożej) i symbolizuje niebo i wiarę. Kolor złoty (żółty) symbolizuje Boski i królewski majestat czyli króla jako pomazańca bożego, objawienie Ducha Świętego i szlachetność. Kolor srebrny (biały) jest symbolem czystości, uczciwości, pokoju i wody.

Herb Odrowąż odnosi się do Pieniążków pieczętujących się niniejszym herbem, którzy ze wszystkich rodów szlacheckich będących przez wieki właścicielami i dziedzicznymi dzierżawcami podhalańskich wsi, najbardziej zasłużyli się ziemi nowotarskiej. Pieniążkowie byli wieloletnimi starostami nowotarskimi i jego dziedzicznymi dzierżawcami. Drugi ze znaków herbowych to półtora krzyża srebrnego – czyli rycerski herb Prus I, nawiązujący do tzw. Dominium Łopuszańskiego”, obejmującego Łopuszną i kilka sąsiednich wiosek. Przez 200 lat właścicielami był ród Lisieckich i ich potomków (m.in. Tetmajerów).

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad.6. ODRWAŻ (gmina Stąporków, powiat konecki, województwo świętokrzyskie)

Herb Odrowąza

Odrowąż – wieś w Polsce położona w województwie świętokrzyskim, w powiecie koneckim, w **gminie Stąporków**. W latach 1611-1869 miasto. W latach 1973-1976 miejscowość była siedzibą gminy Odrowąż. W latach 1975-1998 miejscowość położona była w województwie kieleckim. Zlokalizowana w połowie drogi między Końskimi a Skarżyskiem Kamienną zamieszkuje obecnie ok. 960 mieszkańców.

Herbem Odrowąza jest tradycyjny znak rodowy jego założycieli i właścicieli czyli srebrna rozdarta strzała o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym w górę. Znak ten odnaleźć można również na kamiennej renesansowej chrzcielnicy ufundowanej w XVI w. przez Feliksa Budzyńskiego dla miejscowego kościoła św. Jacka i św. Katarzyny.

Nazwa osady Odrowąż, która jest obecnie częścią gminy Stąporków, pochodzi oczywiście od nazwiska rycerskiego rodu Odrowążów, która przeniosła tutaj w X wieku siedzibę rodową znad górnej Odry do ówczesnej Ziemi Sandomierskiej. Ponieważ z okresu wczesnego średniowiecza w Polsce nie posiadamy prawie żadne dokumenty i wiedza o tym okresie jest raczej znikoma, nie wiemy nic o pierwszych właścicielach miejscowości. W zachowanych dokumentach z 1119 - 1124 roku jako pierwsza znana osoba z tego rodu wzmiankowany jest Prandota Stary. Następnym odnotowanym właścicielem Odrowąza jest jego syn Saul (Szawel), a po nim wnuk Prandoty - Iwo (Jan), biskup krakowski zwany Odrowążem. Miejscowość w ciągu wieków należała do wielu znakomitych polskich rodów szlacheckich: Odrowążów, Kmitów, Kurowskich, Kostków, Tarłów i Poniatowskich. Prawa miejskie otrzymała w 1399 roku od króla Władysława Jagiełło oraz ponownie tym razem w oparciu o prawo niemieckie od króla Zygmunta III Wazy w 1611 roku. Przywilej miasta potwierdził w 1785 roku Stanisław August Poniatowski, ostatni król Polski. Po rozbiorach Polski nastąpiło zahamowanie rozwoju. W 1869 roku Odrowąż utracił prawa miejskie i upadł do rangi wsi.

Dzięki występującym w okolicy rudam syderytu w formie przypominającej bochny chleba, od dawna rozwijała się tu produkcja żelaza, która przetrwała do

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;">Grudzień 2011</p>
----------	---	--

połowy XVII wieku. Odrowąż stał się ważnym ośrodkiem handlu wyrobami z żelaza i kamienia. Zyskał sobie nawet wtedy miano żelaznego miasta. Działo tu 7 kuźnic. Według legendy, do miasta prowadziły żelazne bramy.

Najważniejszym i najpiękniejszym zabytkiem Odrowąza jest bezsprzecznie miejscowy kościół św. Jacka i św. Katarzyny z którego założeniem wiąże się ciekawa legenda. Podobno pierwotnie miał być zbudowany na wzgórzu, gdzie jest znajduje się Świerczów Mały. Tam zwieziono więc budulec i zaczęto obróbkę drewna. Jednak wióry odpadające spod toporów cieśli w jakiś nadprzyrodzony sposób odlatywały na wyższe sąsiednie wzgórze. Uznano to za znak Boży, który wskazać miał lepsze i godniejsze miejsce do postawienia Domu Bożego. Bez wahania przewieziono tam zaraz budulec i świątynię zbudowano na mocą Boską wskazanym miejscu.

Druga legenda dotycząca powstania kościoła wspomina św. Jacka Odrowąza, który miał być jego fundatorem. Św. Jacek nawiedzając podczas swoich pielgrzymek apostolskich Końskie, miał podobno w połowie XIII wieku zatknąć w Odrowązu krzyż misyjny w miejscu, gdzie obecnie stoi świątynia pod jego wezwaniem.

Pierwotny kościół był przypuszczalnie małą drewnianą budowlą, wielkością odpowiadającą obecnej nawie głównej. Feliks Budzyński, jeden z fundatorów kościoła, ufundował w połowie XVI w. renesansową kamienną chrzcielnicę, na której znajdują się herby właścicieli Odrowąza. Zniszczoną przez Szwedów świątynię odbudowano i rozbudowano w końcu XVII w. Największy remont kościoła odbył się na przełomie lat 50/60. tych XIX wieku.

We wnętrzu świątyni znajduje się uznawany za słynący łaskami obraz św. Jacka. Kościół uważa się za nieoficjalne sanktuarium św. Jacka, którego kult świętości posiada w Polsce wielowiekową tradycję.

W Odrowązu znajdowała się kiedyś kaplica św. Rozalii upamiętniająca „czarną zarazę”, która szalała tu w I połowie XVII wieku. Kaplica rozebrana została na początku XX wieku. Na jej miejscu wybudowano w roku 1906 nową drewnianą kaplicę z ołtarzem św. Rozalii.

Miejscowość położoną w połowie drogi między Końskimi a Skarżyskiem Kamienną zamieszkuje obecnie ok. 960 mieszkańców.

W okolicach Odrowąza urządzono ciekawe rezerваты przyrody:

- „*Świnia Góra*” - ścisły rezerwat leśny położony w odległości 10 km na południe od Odrowąza, który powstał w 1938 roku. Jest jedynym w Górach Świętokrzyskich zachowanym fragmentem zbiorowiska leśnego o dużym stopniu zróżnicowania odpowiadającym dawnej Puszczy Świętokrzyskiej. Najstarsze tutejsze okazy jodły i modrzewia liczą nawet 200 lat.

- „*Mroczków*” – urządzony w 1938 roku w celu ochrony drzewostanu jodły i modrzewia polskiego. Występuje tu również jawor i klon.

- „*Majdów*” i „*Ciechostowice*” – położone ok. 10 km na wschód od Odrowąza.

- „*Gagaty Sołtykowskie*” – najmłodszy rezerwat utworzony w 1997 roku na terenie byłej kopalni gliny w której odkryte zostały skały dolnojurajskie z ery mezozoicznej należącej do tzw. serii zagajskiej. Znaleziono tu również szczątki

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

roślin, korzeni i skrzypów (kalamitów) oraz pozostałości drzew. Sensacją było odkrycie tropu dinozaura z rodzaju *Amaepunos*.

Ad.7. ODRWAŻ PODHALAŃSKI (gmina Czarny Dunajec, powiat nowotarski, województwo małopolskie)

Odrowąż Podhalański jest niewielką miejscowością i sołectwem położonym w podhalańskiej gminie Czarny Dunajec. Zajmuje powierzchnię 12,2 km² i zamieszkuje w nim ok. 700 mieszkańców. Wieś założona została w 1603 roku. Ze względu na położenie na siedmiu wzgórzach, uważana jest za „podhalański Rzym”. Urodzili się w niej i działali przed II wojną światową znani górale, regionaliści, działacze ruchu ludowego i współzałożyciele Związku Podhalan: Feliks Gwiżdż oraz Antoni i Jakub Zachemscy.

Do miejscowych atrakcji zaliczyć można nieczynny kamieniołom, gdzie wydobywano piaskowce magurskie (na Herbiku), uroczy przysiółek Żary i Bory, które jak wieść gminna głosi, ponoć leczą i odmładzają ludzi.

Warto również obejrzeć murowany, jednonawowy kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny, zbudowany w latach 1825-31, w miejscu pierwotnego kościółka z XVII w. Ołtarz główny kościoła wykonał Józef Kulach z Szaflar i wzorowany jest na ołtarzu z kościoła św. Katarzyny w niedalekim Nowym Targu.

Herb Odrowąza Podhalańskiego

Herb miejscowości umieszczony jest na tarczy typu hiszpańskiego. Na błękitnym polu pniak na którym wypina się czarny wąż, przy którego łbie znajdują się umieszczone naprzeciw siebie, dwie srebrne rogaciny. Rogaciny i nazwa miejscowości, nawiązują do herbu Jana Pieniążka pieczętującego się herbem Odrowąż, starosty nowotarskiego z końca XVI w. czyli okresu miejscowego osadnictwa.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad.8. OPOCZNO (województwo łódzkie)

Herb Opoczna

Opoczno to miasto w województwie łódzkim, w powiecie opoczyńskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Opoczno. W latach 1975-1998 miasto administracyjnie należało do woj. piotrkowskiego, zaś przed 1975 r. do woj. kieleckiego.

Herb miasta Opoczna przedstawia znak rodowy Odrowążów umieszczony na barokowej tarczy herbowej otoczonej tzw. bordiurą w kolorze srebrnym (białym).

Występowanie znaku Odrowążów w herbie miasta Opoczno wywodzi się z czasów średniowiecza. W tym czasie Odrowążowie przenieśli się z górnej Odry (Kamień pod Opolem, obecnie Kamień Śląski) do kasztelanii żarnowskiej i założyli tu nową siedzibę rodu w wiosce Odrowąż. Stąd szybko rozszerzali dobra rodzinne i wspólnie z Kozerańskimi herbu Koźlerogi, zasłużyli się o rozwój osiedlenia Opoczyńskiego. Z upływem czasu osiągnęli znaczne materialne i polityczne wpływy. Do ich włości należała prawie cała ówczesna rozległa Ziemia Opoczyńska. Można nawet powiedzieć, że istniało wtedy tzw. „Państwo Odrowążów” lub inaczej „Opoczyńskie Państwo Odrowążów”.

Z upływem lat rodzina Odrowążów powiększała się. Z różnych powodów dochodziło do podziału dóbr w wyniku którego powstawały nowe dwory i wsie. Dobra Odrowążów stały się własnością Białaczewskich, Dębińskich, Kochanowskich, Koneckich itp. W XV wieku Odrowążowie przybierali nazwiska przymiotnikowe pochodzące od nazwy dóbr, jak np. Odrowąż-Petrykowski z Petryków, Odrowąż-Modliszewski z Modliszewic, Odrowąż-Bębnowski z Bębnowa, Odrowąż-Konecki z Końskich Odrowąż - Białaczewski vel Białaczowski z Białaczowa, itp.

W okresie XV-XVI w. Odrowążowie byli dzierżawcami starostwa opoczyńskiego, którego siedzibą był miejscowy zamek wybudowany przez króla Kazimierza Wielkiego. To Odrowążowie właśnie umieścili nad bramą od północnej strony zamku swój herb wykuty w piaskowcu.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

W XV w. funkcję dzierżawcy starostwa opoczyńskiego sprawował Eustachiusz (Eustachy) Odrowąż ze Sprowy (* ? - † 1478) – kasztelan radomski, wiślicki, starosta opoczyński i uniejowski, brat Jana Odrowąża ze Sprowy (Sprowskiego), arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski. Po nim urząd starościński przejął w latach 1478-1515 jego syn Jan Odrowąż (* ? - † 1515 ?) – chorąży sandomierski, po nim jego brat Stanisław (* ? - † 1542/43) – kasztelan żarnowski, poborca sandomierski, wojski krakowski, kasztelan biecki i wiślicki, wojewoda bełski i ruski, starosta generalny ruski. Po wspomnianym Stanisławie, starostwo opoczyńskie przejął jego syn również Stanisław, sekretarz królewski w latach 1543 – 1555.

Z racji pełnionego urzędu, Odrowążowie wyparli z pieczęci miejskiej tradycyjny herb zawierający sylwetkę patrona miasta, św. Bartłomieja i na jego miejsce wprowadzili swój własny znak rodowy. Herb taki używano w opoczyńskim grodzie przypuszczalnie do okresu rozbiorów Polski kiedy zamiast Odrowąża wprowadzone zostały znaki zaborców. Znak rodowy Odrowążów przyjęty został jako herb Opoczna po drugiej wojnie światowej.

Ad.9. OZORKÓW (powiat zgierski, województwo łódzkie)

Herb Ozorkowa

Ozorków – miasto i gmina nad rzeką Bzurą, w województwie łódzkim, w powiecie zgierskim. Miasto znajduje się 20 km na północ od Łodzi. Miasto zamieszkuje ok. 21 tysięcy mieszkańców.

Ozorków był w początkach ubiegłego stulecia, podobnie jak Aleksandrów, bardzo prężnym ośrodkiem przemysłu tkackiego. Ślady tego stanu rzeczy odnajdziemy w jego herbie zaprojektowanym w okresie międzywojennym. Jest on dwudzielny w słupek, tzn. podzielony pionową linią na 2 części. W polu prawym czerwonym widnieje srebrna rozdarta strzała o zawiniętych końcach skierowana ku górze, zaś w lewym białym - błękitny przedmiot, dziś już nie przez wszystkich rozpoznawany. Jest to czółenka tkacka, nawiązujące oczywiście do gospodarczej roli miasta. Strzała zaś to **szlachecki herb Odrowąż**, przypisywany założycielowi

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://ozieblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ozorkowa - Ignacemu Starzyńskiemu. **Jest to pomyłka**, gdyż szlachcic ten był w rzeczywistości herbu Ślepowron, strzałę powinien więc zastąpić czarny kruk. Herb Ozorkowa ma jeszcze jedną nieprawidłowość - błędne z heraldycznego punktu widzenia zestawienie elementów różnego pochodzenia - herbu szlacheckiego i symbolu przemysłowego.

Ad.10. SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI

(powiat ropczycko – sędziszowski, województwo podkarpackie)

Herb miasta i gminy Sędziszów Małopolski

Sędziszów Małopolski – miasto w Polsce położone w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, siedziba gminy Sędziszów Małopolski. Miasto jest częścią aglomeracji rzeszowskiej. Sędziszów zamieszkuje ok. 7 tysięcy mieszkańców.

Herb miasta i gminy Sędziszów Małopolski odnosi się do Odrowążów jako właścicieli i dobrodziejów miasta, którzy zasłużyli się o nadanie w XV w. praw miejskich i licznych przywilejów gospodarczych. Czerwona hiszpańska tarcza herbowa zawiera rodowy znak Odrowążów czyli srebrną strzałę w słup rozdartą w wąs, z grotem skierowanym w górę.

Co roku, 28 lutego, Sędziszów Małopolski świętuje swoje "urodziny". Organizowane wówczas uroczystości upamiętniają wydarzenie sprzed ponad pięciu wieków, kiedy to król Kazimierz Jagiellończyk zezwolił wojewodzie ruskiemu, Janowi Odrowążowi ze Sprowy, na przekształcenie wsi Sędziszów w miasto. Historia Sędziszowa zaczęła się dużo wcześniej. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą ze średniowiecznych spisów "świętopietrza", za lata 1325-1327. Sędziszów był wówczas siedzibą parafii należącej do dekanatu w Dębicy.

W roku 1483 roku Jan Odrowąż ze Sprowy pełniący funkcję wojewody podolskiego a potem ruskiego uzyskał stosowny przywilej, w którym zatwierdzone zostały granice nowego ośrodka miejskiego oraz ustanowione cotygodniowe targi. W 1512 roku Odrowążowie uzyskali kolejne przewileje dla miasta. Dzięki mecenatowi Beaty z Tęczyńskich Odrowążowej, powstał w mieście, w 1488 roku, szpital dla

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

ubogich, a przy nim kościół pod wezwaniem św. Ducha. Wydany z tej okazji dokument mówi, że Sędziszów dzielił się wówczas na Stary (dawna wieś) i Nowy (miasto). Znajdowały się tu : browar, karczma i rzeźnie miejskie.

Z 1536 roku mamy dokładniejsze dane o Sędziszowie: w mieście było 99 domów, 4 jatki rzeźnicze, 2 młyny, karczma, łaźnia. Liczbę mieszkańców szacuje się na 400-500 osób. Czterdzieści lat później mieszkało i pracowało tu m. in.: 4 urzędników, 4 szewców, 2 krawców, 3 sukienników, 3 kowali, 3 pałących gorzałkę, kuśnierz, paśnik, wyrobnik sieci, kupiec, sprzedawca soli, cyrulik i 12 komorników.

W połowie XVI wieku Sędziszów znalazł się w rękach Tarnowskich, a następnie Kostków. W połowie XVII wieku całe województwo rzeszowskie objął w posiadanie Jerzy Sebastian Lubomirski.

W mieście warto obejrzeć:

- budynek ratusza zbudowanego w XVII w. i przebudowanego w XIX w.
- barokowy kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny wybudowany w XVII w.
- ruiny budynków dawnych koszar wzniesionych na początku XVII w. dla prywatnych wojsk Michała Potockiego, zwolennika Stanisława Leszczyńskiego, użytkowane przez Austriaków do 1900 roku
- kościół i klasztor Kapucynów z XVIII w., klasycystyczna świątynia pw. św. Antoniego z XVIII w.
- kaplica cmentarna z połowy XIX w.

Ad.11. SŁUPIA (powiat jędrzejowski, województwo świętokrzyskie)

Herb Gminy Słupia

Gmina i miejscowość Słupia w powiecie jędrzejowskim, woj. świętokrzyskie posiada herb umieszczony na półkolistej tarczy hiszpańskiej pośrodku której znajduje się wieża zwana „słupem”. I tutaj upatrywać należy nazwy miejscowości. Po prawej stronie wieży umieszczony jest herb szlachecki *Lis*. Po lewej stronie wieży widnieje natomiast herb *Odrowąż* czyli znana srebrna rozdarta strzała o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym w górę, tzw. rogacina biała (srebrna) umieszczona na czerwonym tle.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Pierwsze znane wzmianki o miejscowości pochodzą z 1325 roku. W połowie XV w. wieś należała do Stefana Świętopełka pieczętującego się herbem Lis. Stąd też herb ten trafił również na współczesną tarczę herbową miejscowości.

Słupia leży na południowym skraju województwa świętokrzyskiego, w pobliżu Szczekocin. Miejscowość zamieszkuje około tysiąca mieszkańców.

Zabytkami godnymi obejrzenia są:

- kościół pw. św. Trójcy, zbudowany w latach 1778-1807 z inicjatywy podkomorzego krakowskiego Antoniego Michałowskiego
- dzwonnica przykościelna z niewielkim dzwonem z 1598 r.
- dwór ziemiański murowany z XIX w. obok którego rosła kiedyś ogromna zabytkowa lipa, pod którą ponoć odpoczywał Tadeusz Kościuszko w 1794 r. przed bitwą pod Szczekocinami – spłonęła niestety od uderzenia pioruna; w latach okupacji odbywało się na dworze tajne nauczanie.

Ad. 12. SZYDŁOWIEC (powiat szydłowiecki, województwo mazowieckie)

Herb Szydłowca

Szydłowiec – miasto w południowej części województwa mazowieckiego, siedziba powiatu szydłowieckiego i miejsko-wiejskiej gminy Szydłowiec. Położone na Przedgórzu Iłżeckim nad rzeką Korzeniówką. Miasto Szydłowiec zamieszkuje ponad 12 tysięcy mieszkańców.

Herb miasta i gminy Szydłowiec sięga swoim pochodzeniem czasów średniowiecza i zaliczany jest do grona tzw. herbów historycznych. Nie wiadomo kiedy pojawiło się jego pierwsze do dziś znane wyobrażenie, lecz wiadomo, że obecnie używany znak miasta składa się z dwóch godeł rodów szlacheckich, które wywarły największy wpływ na rozwój i burzliwe dzieje miasta. W ciągu wieków rządili nim sławni Odrowążowie, Szydłowieccy, Radziwiłłowie i pochodząca z Zamoyskich, Anna Sapieżyna.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://ozieblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Herb przedstawia XV-wieczną renesansową tarczę szwajcarską dwudzielną w słup z polem o kolorze czerwonym, otoczoną tzw. bordiurą w kolorze złotym.

Prawe pole tarczy herbowej zawiera srebrną rozdartą strzałę o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym ku górze odnoszącą się do rodu Odrowąż. W ten sposób honoruje się wielce zasłużony dla miasta ród szlachecki, którego następcą byli Szydłowieccy, znakomici właściciele i dobrodzieje miasta, swojej siedziby rodowej. Wspominani Odrowążowie posiadli dobra szydłowieckie od XII wieku. Po nich władali nimi Chlewiccy z których wyrosła gałąź Szydłowieckich.

W lewym polu tarczy umieszczono srebrne godło Krzywaśń, które nawiązuje do szlacheckiego herbu Drużyna. Krzywaśń opisuje się jako rzekę bądź odwróconą literę „S”. Przypuszcza się też, że niniejszy znak odnosi się inicjału starej łacińskiej nazwy miasta, która była „*Shidlowiecz*” i jego patrona, którym był św. Zygmunt (łac. *Sigismuntus*). Być może ma to również związek wyraźnie podkreślający wysoką pozycję kasztelanii i hrabstwa Szydłowieckich na dworze wawelskim w okresie panowania Jagiellonów gdy na przykład Krzysztof Szydłowiecki piastował urząd kasztelana krakowskiego, sandomierskiego i był kanclerzem królewskim. Krzywaśń nadana miastu przez Szydłowieckich zaczerpnięta mogła być też ze znanych im z pobytu w Krakowie i okolicy herbów miast podkrakowskich (np. Skawina, Nowy Wiśnicz).

Kolor czerwony wypełniający tarczę herbową symbolizuje wspaniałomyślność i siłę duchową. Kolor biały (srebrny) w którym przedstawiono godła jest symbolem czystości, niewinności i prawdy. Kolor złoty bordiury symbolizuje wiarę, mądrość, stałość i chwałę.

Początki miasta Szydłowiec sięgają co najmniej czasów panowania Bolesława III Krzywoustego i istnienia grodu, którego właścicielami byli Odrowążowie. W końcu XIV w. bracia Jakub i Sławko Odrowążowie założyli na południe od wspomnianego grodu szybko rozwijającą się osadę targową o nazwie Szydłowiec. Od założonej przez siebie miejscowości, nowego gniazda rodowego, przyjęli nazwisko Szydłowieccy. Wkrótce potem nadali osadzie prawa miejskie oparte na prawie średzkim. Potwierdzenia praw miejskich dokonał Władysław Jagiełło w 1427 roku. Kazimierz Jagiellończyk nadał w 1470 r. miastu prawa magdeburskie. Bracia Odrowążowie erygowali również parafię (1401) i wybudowali drewniany gotycki kościół pw. św. Zygmunta Króla, który na przełomie XV i XVI wieku został przebudowany na murowany w stylu saksońskim. Syn Jakuba, Stanisław Szydłowiecki zasłużył się o zbudowanie pierwszego gotyckiego zamku. Miasto świetnie się wtedy rozwijało ponieważ ród Szydłowieckich piastował w ówczesnej Polsce wysokie godności i urzędy. Jego najbardziej znanym przedstawicielem był Krzysztof Szydłowiecki, kasztelan krakowski, sandomierski i kanclerz wielki koronny, który posiadał potężny wpływ na sterowanie spraw państwowych.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://ozieblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Brak potomków Szydłowieckich w linii męskiej i małżeństwo jednej z córek Krzysztofa z Mikołajem „Czarnym” Radziwiłłem spowodowały, że w 1547 r. Szydłowiec przeszedł na własność potężnego rodu litewskiego. Radziwiłłowie, których stałą siedzibą rodową był Nieśwież, administrowali miastem do 1802 r. gdy to wraz z przyległymi dobrami drogą licytacji nabyła Anna z Zamoyskich Sapieżyna. Nowa właścicielka z kolei odsprzedała w 1828 r. dobra szydłowieckie skarbowi Królestwa Polskiego.

Miasto w czasach Szydłowieckich i Radziwiłłów posiadało bardzo duże znaczenie gospodarcze. Było ważnym ośrodkiem handlu żelazem, wydobywania i obróbki tutejszego piaskowca, handlu wyrobami miejscowego rzemiosła i płodami rolnymi. Miejscowe targi, które na mocy królewskich przywilejów odbywały się kilkakrotnie w roku, znane były w całej Polsce. Dynamiczny rozwój miejscowości spowodował w XVI napływ osadników z Włoch (kamieniarze, budowniczowie, artyści), Szkocji (przeważnie bankierzy i kupcy) i Niemiec (rzemieślnicy). Osadnicy chętnie osiedlali się w obfitującym w dobrobyt i znaczenie „Hrabstwie Szydłowieckim” Radziwiłłów.

Po licznych epidemiach i „potopie” szwedzkim miasto znacznie podupadło. Mimo wysiłków miejscowych władz nigdy już nie osiągnęło dawnej świetności. Dotknęły go zniszczenia podczas insurekcji kościuszkowskiej, represje po powstaniu listopadowym (1830) i styczniowym (1864). Znacznie ucierpiało podczas I i II wojny światowej.

W II połowie XVII wieku książę Leon Michał Radziwiłł sprowadził do wyludnionego Szydłowca Żydów, którzy przed wybuchem II wojny światowej stanowili ponad 60% mieszkańców miasta.

Godnymi obejrzenia zabytkami miasta są:

- dawny gotycki zamek wybudowany przez Stanisława Szydłowieckiego w końcu XV w. na miejscu starego średniowiecznego grodu, przebudowany na początku XVI w. (1515-1526) w stylu renesansowym na rezydencję kanclerza koronnego Mikołaja Szydłowieckiego; postawiona na sztucznej wyspie i otoczony fosą budowla popadła od połowy XIX w. w ruinę; kompletnie wyremontowany w latach 60. XX w. jest siedzibą unikatowego Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych
- kościół farny pw. św. Zygmunta Króla z XV w., pierwotnie drewniany, później murowany, ufundowany przez Jakuba i Mikołaja Szydłowieckich. Gotycka bryła posiada renesansowy wystrój wnętrza, złożone ołtarze i nietypowy dla gotyki płaski modrzewiowy strop. Wewnątrz również nagrobek Mikołaja Szydłowieckiego i oryginalny pomnik nagrobny Mikołaja Radziwiłła i jego żony Marii w postaci śpiącej Ariadny.
- późnorenesansowy ratusz zbudowany w latach 1602-1629 w Rynku Wielkim; budowla postawiona na planie prostokąta posiada w każdym rogu niewielką wieżyczkę; we wschodniej części sytuowana jest wysunięta na zewnątrz kwadratowa wieża, u góry ośmioboczna zwieńczona renesansowym

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

hełmem, z sygnaturką. Pod wierzchołkiem wieży znajduje się balkon a pod nim trzy zegary.

- Synagoga Garbarska zbudowana w 1730 r. dla żydowskich robotników zatrudnionych w garbarni rodziny Ajzenbergów
- Dom pod Dębem – klasycystyczny budynek mieszczański przy Rynku w którym mieściła się kiedyś szkoła elementarna a później biblioteka
- kamieniczki mieszczańskie przy Rynku Wielkim i przyległych ulicach, z których większość pochodzi z XIX w., zbudowane na miejscu dawnych renesansowych kamienic browar, budynek wybudowany w I połowie XIX w.
- pomnik Tadeusza Kościuszki przy Rynku z 1921 r.
- pręgierz późnorenesansowy wykonany z miejscowego piaskowca szydłowieckiego, z maskaronami posiadającymi metalowe uchwyty
- Kolumna Zośki, dawny pomnik mieszczyki szydłowieckiej - Zośki pochodzący z czasów przejścia miasta przez pierwszych Radziwiłłów; na kolumnie umieszczona była platforma z balustradą i figura kobiety
- Kirkut czyli miejscowy cmentarz żydowski, jedno z największych pogrzebisk mozaistów w Polsce, obecnie lapidarium na którym znajduje się około 3000 nagrobków – macew.

Ad. 13. TRZYCIĄŻ (powiat olkuski, województwo małopolskie)

Miejscowość i gmina Trzyciąż położona jest w powiecie olkuskim. Do 1954 roku znajdowała się na terenie gminy z siedzibą w miejscowości *Jangrot*. Gminę zamieszkuje ok. 7 130 osób. Jej siedziba posiada ok. 720 mieszkańców.

Historia Trzyciąża sięga przełomu XII i XIII w. Pojawiła się wtedy osada śródleśna wraz z innymi podobnymi osadami, nadana została klasztorowi norbertanek w Imbramowicach. Najazd tatarski w 1265 r. spowodował znaczny ubytek miejscowej ludności. Tatarzy wymordowali lub wzięli w jasyr połowę mieszkańców wioski. Ich miejsce zajęli nowi koloniści, którzy zaludnili puste zagrody i wykarczowali lasy co przyczyniło się do uzyskania nowych obszarów ziemi uprawnej.

W 1256 roku, król Bolesław Wstydlivy, potwierdził nadane wcześniej kolonistom i klasztoru Dłubnia (stara nazwa Imbramowic) przywileje łącznie z uwolnieniem od struży i opłaty zwanej szczęśna. Zwolnił też mieszkańców dóbr klasztornych od sądów wojewódzkich i kasztelańskich.

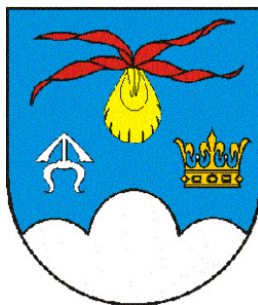
W kilka lat później (1275) miejscowość otrzymała przywilej lokacyjny na prawie niemieckim.

Okres licznych wojen w latach 1703-1794 spowodował zrujnowanie i zacofanie gospodarcze Trzyciąża., który spustoszyły kolejno obce wojska: szwedzkie, saskie, pruskie i rosyjskie.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Wieś należała do 1819 roku do klasztoru w Imbramowicach. Później została upaństwowiona. Po powstaniu styczniowym (1863-1864), władze carskie przekazały dobra klasztorne w ręce carskiego generała a następnie przejęte zostały przez sejmik w Olkuszu.

W okresie II wojny światowej, na przełomie lipca i sierpnia 1944, w lesie w pobliżu miejscowości stacjonował sztab 116 pułku piechoty Armii Krajowej.

Herb Trzyciąża

Herb gminy i miejscowości przedstawia tarcza typu hiszpańskiego. Na błękitnym polu tarczy znajduje się srebrne trójwzgórze nad którym wznosi się kwiat obuwnika o czterech patkach czerwonych i wargach złotych. Nad dwoma skrajnymi wzgórzami, znajduje się srebrna rogacina i złota korona Piastów.

Trójwzgórze nawiązuje do przełomu rzeki Dłubni a kwiat storczyka – obuwika do endemicznej przyrody gminy chronionej w rezerwacie Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego. Herbem Odrowąż natomiast, pieczętowali się założyciele większości okolicznych wiosek, pochodzący z rodu Odrowążów: komes Imbram Odrowąż, założyciel klasztoru norbertanek w Imbramowicach (XIII w.), Iwo Odrowąż – biskup krakowski.

Złota korona Piastów nawiązuje do króla Władysława Łokietka, który chronił się w okolicy ze swoimi wojskami w okresie walk o tron krakowski.

Poszczególne kolory herbu posiadają symboliczne znaczenie:

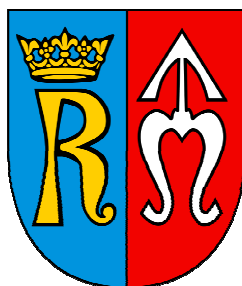
- błękit nawiązuje do tradycyjnego koloru maryjnego i niebiańskiego (okoliczne wioski były kiedyś majątkiem biskupa krakowskiego i zakonu norbertanek) oraz koloru pogodnego nieba,
- biel (srebro) jest kolorem symbolizującym czystość (siostry norbertanki), uczciwości, czystości wód przepływających przez gminę i źródła Jordan,
- złoto (żółcień) nawiązuje do koloru słońca, łąnów zbóż oraz symbolizuje życzliwość, światło i wspaniałomyślność,
- czerwień to tradycyjny symbol krwi Zbawiciela i kolor królewski.

Warto wspomnieć, że na jednym ze wzgórz przy drodze Trzyciąż – Wolbrom znajduje się miejsce oznaczone krzyżem, zwane „Szubienicą”. Kiedyś rosło tam drzewo na którym dokonywano egzekucji. Wieszano na nim powstańców styczniowych, jeńców wziętych do niewoli i buntowników.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Trzyciąż położony jest przy dawnej drodze królewskiej z Krakowa przez Skagę, Wolbrom, Pilicę do Częstochowy. Szlak wiódł miejscowym wąwozem Karbń (Karbania) u wylotu, którego stała kiedyś obronna karczma królewska, zwana „Zbójceją”. Gospodę zlikwidowano ostatecznie w 1836 roku.

Ad.14. POWIAT ROPCZYCKO – SĘDZISZOWSKI

Herb powiatu ropczycko-sędziszowskiego

Powiat ropczycko-sędziszowski – w województwie podkarpackim, utworzony został w 1999 roku. Jego siedzibą jest miasto Ropczyce. Wchodzi w skład obszaru metropolitarne miasta Rzeszowa. Powiat ropczycko-sędziszowski zamieszkuje ok. 71 tysięcy mieszkańców.

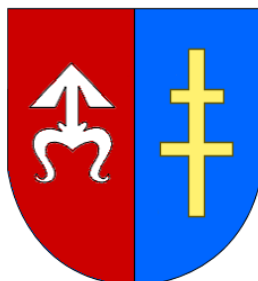
Powiat przyjął za herb tarczę herbową dwudzielną, podzieloną w tzw. słup, w polu lewym błękitnym złota majuskuła „R” pod złotą koroną, w polu prawym czerwonym rogacina srebrna w słup, u dołu rozdarta w wąs.

Złota majuskuła „R” nawiązuje bezpośrednio do historycznego godła Ropczyc (złota litera R w polu czerwonym). Miasto kilkakrotnie zmieniał swój herb, także w okresie powojennym. Z obecnego herbu Ropczyc wykorzystano tylko barwę pola tarczy (błękitną). Korona złota umieszczona nad literą R ma przypominać, iż miasto Ropczyce zostało założone przez króla Kazimierza Wielkiego (w 1362 r.). W polu lewym czerwonym rogacina srebrna ma bezpośrednie odniesienie do historycznego herbu drugiego miasta powiatu - Sędziszowa. Miasto zostało założone w 1483 r. przez Odrowążów i przyjęło jako swój znak godło tego rodu. Herb w tym kształcie widnieje na pieczęciach miejskich od XV wieku. W 1936 roku został zatwierdzony przez ówczesne MSW RP.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Ad. 15. POWIAT SKARŻYSKI

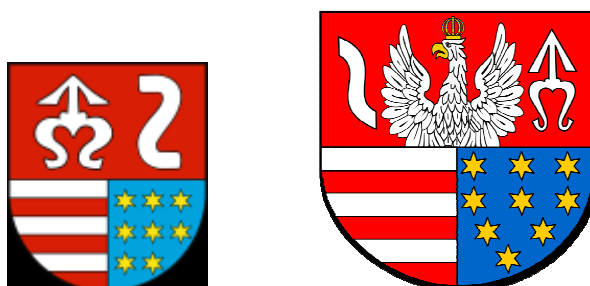

Herb powiatu skarżyskiego

Powiat skarżyski – w województwie świętokrzyskim, utworzony w 1999 roku w ramach reformy administracyjnej. Jego siedzibą jest miasto Skarżysko-Kamienna. Powiat skarżyski posiada ponad 80 tysięcy mieszkańców.

Herb powiatu skarżyskiego to jeden z dwóch symboli tego powiatu. Jest to hiszpańska tarcza herbowa podzielona w słup na dwa pola. W pierwszym koloru czerwonego widnieje rogacizna biała (srebrna) rozwidlona ku dołowi w wąs. Ta część symbolizuje przynależność północnej części powiatu do historycznej ziemi szydłowieckiej, która przez wieki tworzyli i posiadali Odrowążowie. W polu drugim znajduje się na niebieskim tle żółty (złoty) podwójny krzyż patriarchalny (Karawaka, pochodzący z Bizancjum). Niniejszy symbol podkreśla tradycyjny terytorialny związek powiatu z ziemią świętokrzyską.

Ad.14. POWIAT SZYDŁOWIECKI

Herb powiatu szydłowieckiego

Powiat szydłowiecki - w województwie mazowieckim, reaktywowany w 1999 roku w ramach reformy administracyjnej. Jego siedzibą jest miasto Szydłowiec. Powiat szydłowiecki posiada ponad 42 tysiące mieszkańców.

Wersja 2	<p style="text-align: center;"><i>Maria Odrowąż, Wrocław</i> <i>Znak Odrowąż w herbach administracyjnych miast, gmin i powiatów</i> http://oziemblowski.eu/odrowaz/opracowania/Odrowaz_herby.pdf</p>	<p style="text-align: center;"><i>Grudzień 2011</i></p>
----------	---	---

Herb powiatu szydłowieckiego przedstawia czwórdzielna, kwadratowa półokrągła tarcza. Główne dzielenie tarczy wykonane zostało poziomo. Wyraźnie widoczny pas dzieli tarczę na część górną i dolną. Część górna posiada dwa różniące się od siebie symbolami pola. Prawe górne pole tarczy zawiera srebrny znak rodu Odrowąż czyli tradycyjną srebrną strzałę w słupek rozdartą w wąs, z grotem skierowanym w górę, umieszczoną na czerwonym polu. Lewe górne pole tarczy posiada srebrne godło Krzywaśń na czerwonym tle. Słupek, który miałby tworzyć granicę między obydwoma polami zastąpiony został godłem państwowym, Orłem Białym w koronie według wzoru przyjętego przed drugą wojną światową.

Obydwa dolne pola tarczy herbowej przedstawiają tradycyjne pola tarczy herbowej historycznej Ziemi Sandomierskiej. Prawe dolne pole wyobraża trzy srebrne poziome wręby umieszczone na czerwonym polu. W lewym dolnym polu znajduje się natomiast dziewięć złotych sześcioramiennych gwiazd „ułożonych w harmonijnym porządku” względem siebie na błękitnym (niebieskim) polu.

Wszystkie elementy herbu odnoszą się do bogatej historii i świetnej przeszłości Ziemi Szydłowieckiej, która związana była z Odrowążami, Szydłowieckimi i województwem sandomierskim. Wprowadzenie figury Orła Białego jako części godła narodowego, symbolizuje nierozzerwalny związek ziem powiatu z Państwem Polskim i tożsamość narodową jego mieszkańców.

Na podstawie pracy P. Waldemara Ireneusza Oszczędę.